Psychological Achievements
Fall & Winter, 2025, *32* (2)
Serial Number 34, 187-210
DOI: 10.22055/psy.2024.45059.3142
(Psychol Achiev)
Rcceived: 24 Oct 2023
Accepted: 22 Apr 2024
Orginal Article

The Relationship between Ethical Growth and Intelligence with the Mediation of Moral Intelligence and Emotional Intelligence in Students

Zeinab Rahimi*
Fariborz Dortaj**

Abstract

Wisdom is an important psychological characteristic that enhances psychological and social well-being. Indeed, there is an interaction between wisdom and moral development. Considering the significant role of intelligence in the definitions of wisdom, moral intelligence and emotional intelligence were chosen as influencings variables in wisdom. This research is important given lack of information about the structures that are effective on wisdom and its important role in solving various life problems of the society; it was conducted with the aim of determining the mediating role of moral and emotional intelligence in the relationship between moral development and wisdom of students. The population consisted of 15,000 students, with the sample size of 240students of Allameh Tabatabai University, who were selected via cluster sampling method. The tools used included: Schering's 1996 emotional intelligence- Lenik and Keel's 2005 moral intelligence- Webster's 2007 wisdom, Graham's moral foundations 2011. The findings were analyzed by SEM and using AMOS.v22 plus SPSS.v23 software. The results indicated that moral development (P=0.001), moral intelligence (P=0.001) and emotional intelligence (P=0.019) have a direct and significant relationship with wisdom. Further, the indirect relationship between moral development and wisdom through the mediation of moral intelligence was significant (P=0.01). Thus, the research model has a favorable fit and moral intelligence plays a mediating role in the relationship between moral development and wisdom. This research provided insights into the complex dynamics between moral development, emotional intelligence, and wisdom. In particular, it highlights the pivotal role of moral intelligence as a mediator in the relationship between moral development and wisdom. The results revealed that if the moral growth increases, the structure of wisdom will improve. with the increase of moral intelligence, moral growth is positively affected and wisdom grows thanks to accurate goal choices with the increase in emotional intelligence, human behavior and emotions are regulated whereby wisdom is ameliorated. In order to generalize the results, it is suggested to undertake further research on other samples. Ultimately, through holding workshops and classes related to wisdom and the structures that affect it, the

* Master of Educational Psychology, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. *Corresponding Author:* rahimizeinab20232023@gmail.com
** Professor, Department of Educational Psychology, Faculty of Psychology and Educational Sciences. Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

psychological and social well-being of the society was increased.

Keywords: Emotional Intelligence, Moral Development, Moral Intelligence, Structural Equation, Wisdom.

Extended Abstract

Introduction

"Moral development and wisdom are among the fundamental constructs in shaping personality and responsible decision-making in adulthood. In academic settings, where students face numerous cognitive, social, and value-related challenges, these two components play a decisive role in the quality of interactions, ethical judgments, as well as their individual growth path. Moral development refers to the process of transformation in ethical reasoning, judgment, and behavior, reflecting an individual's ability to distinguish right from wrong and act based on internalized principles. Meanwhile, wisdom is a multi-dimensional concept which includes integration of knowledge, experience, reflection, empathy, and balanced judgment in complex life situations. Nevertheless, the formation and strengthening of wisdom and moral development are not solely restricted to cognitive factors; they are also influenced by an individual's emotional and ethical capacities. In this context, emotional intelligence, as the ability to understand, regulate, and manage one's own and others' emotions, plays a significant role in ameliorating interpersonal relationships and making considered decisions. Those with higher emotional intelligence generally possess a greater ability to control impulses, empathize, and understand different perspectives when confronting ethical dilemmas." In today's world, the personal and social development of students as the future generation is of great importance. In the meantime, concepts such as "moral growth" and "wisdom" play a fundamental role in the formation of personality, correct decision-making as well as effective role of individuals in society. Moral growth means progress in understanding and adhering to moral principles and higher values, while wisdom refers to the ability to make sound judgments, deeply understand issues and make informed decisions in complex situations. Meanwhile, "moral intelligence" and "emotional intelligence" as two key psychological constructs have attracted the attention of researchers and behavioral science experts in recent years. Moral intelligence refers to the ability to understand, distinguish, and act based on moral values; it includes components such as honesty, empathy, respect and responsibility. Emotional intelligence also deals with the ability to recognize, understand, manage, and effectively apply one's own and others' emotions. These two types of intelligence not only affect interpersonal relationships and career success, but can also function as important factors in

guiding the processes of moral growth as well as achievement of wisdom. Wisdom is one of the important psychological characteristics that enhances psychological and social well-being. According to different definitions related to wisdom, there is a complex interaction between wisdom and moral development since the behavior of wise people is mainly accompanied by moral foundations. Considering the significant role of intelligence in the definitions of wisdom as well as its influence in interpersonal relationships and wise behavior, moral intelligence and emotional intelligence were chosen as two influencing variables in wisdom. This research is important owing to the lack of information about the structures that are effective on wisdom and its important role in solving various life problems of the society. It was conducted with the aim of determining the mediating role of moral intelligence and emotional intelligence in the relationship between moral development and wisdom of students.

Method

The population consisted of 15,000 students with the sample size of 240 students of Allameh Tabatabai University who were selected via cluster sampling method. The tools used included: Schering's 1996 emotional intelligence questionnaire which has 5 subscales of self-awareness, spontaneity, self-control, empathy, and social skills; Lenik and Keel's 2005 moral intelligence which measures 10 competencies; Webster's 2007 wisdom, including 40 items; and Graham's moral foundations 2011, which measures 5 ethical dimensions. The findings were analyzed by structural equation modeling and using AMOS.v22 plus SPSS.v23 software.

Results

The results revealed that moral development (P=0.001), moral intelligence (P=0.001), and emotional intelligence (P=0.019) have a direct and significant relationship with wisdom. Further, the indirect relationship between moral development and wisdom through the mediation of moral intelligence was significant (P=0.01). Thus, the research model has a favorable fit, and moral intelligence plays a mediating role in the relationship between moral development and wisdom.

Conclusion

This research provided valuable insights into the complex dynamics between moral development, emotional intelligence, and wisdom. In particular, it highlights the pivotal role of moral intelligence as a mediator in the relationship between moral development and wisdom. The results revealed that if the moral growth increases, the structure of wisdom in people will improve. Certainly, with the increase of moral intelligence in people, moral growth is positively affected and wisdom also grows thanks to accurate goal

choices and understanding the meaning of life. Also, with the increase in emotional intelligence, human behavior and emotions can be controlled and regulated whereby wisdom grows. In order to generalize the results, it is suggested to undertake further research on other samples. Finally, through holding workshops and classes related to wisdom and the structures that affect it, the psychological and social well-being of the society was increased.

Keywords: Emotional Intelligence, Moral Development, Moral Intelligence, Structural Equation, Wisdom.

Author Contributions: Author 2 was responsible for leading the overall researchprocess. Author 1 was responsible for research plan design, data collection and analysis and all authors discussed the results, reviewed and approved the final version of the manuscript.

Acknowledgments: The authors thank all dear teachers who have helped us in thisresearch.

Conflicts of interest: The authors declare there is no conflict of interest in this article.

Funding: This research is not sponsored by any institution and all costs have been borne by the authors

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۰۲
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۲/۰۳

دست آوردهای روان‌شناختی
دانشگاه شهید چمران اهواز، پاییز و زمستان ۱۴۰۴
دوره‌ی چهارم، سال ۳۲، شماره‌ی ۲
ص‌ص: ۲۱۰-۱۸۷

رابطه رشد اخلاقی و خردمندی با میانجیگری هوش اخلاقی و هوش هیجانی در دانشجویان

زینب رحیمی *

فریبرز درتاج **

چکیده

تحقیق حاضر با هدف بررسی نقش واسطه‌ای هوش اخلاقی و هوش هیجانی در رابطه با رشد اخلاقی و خردمندی دانشجویان انجام شده است. روش تحقیق، توصیفی- همبستگی از نوع معادلات ساختاری بود. جامعه آماری شامل تمامی دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۹۹ با حجم ۱۵،۰۰۰ نفر بود. اندازه نمونه ۲۴۰ نفر از طریق روش تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شد. ابزارهای اندازه‌گیری شامل مقیاس میکرو وبستر (WS)، هوش هیجانی (EIQ)، هوش اخلاقی (MIQ) و مبانی اخلاقی (MFQ) بودند. یافته‌ها با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری و با استفاده از نرم‌افزار AMOS.v22 و SPSS.v23 تجزیه و تحلیل شدند. نتایج نشان داد که رشد اخلاقی (P=0.001)، هوش اخلاقی(P=0.001) و هوش هیجانی (P=0.019) با خردمندی رابطه مستقیم و معنی‌داری دارند. همچنین، رابطه غیرمستقیم بین رشد اخلاقی و خردمندی از طریق واسطه هوش اخلاقی معنی‌دار بود (P=0.01). بنابراین، مدل تحقیق، مناسب بوده و هوش اخلاقی نقش واسطه‌ای در رابطه بین رشد اخلاقی و خردمندی دارد. این تحقیق بینش‌های ارزشمندی در مورد پویایی پیچیده بین رشد اخلاقی، هوش هیجانی واخلاقی و خرد ارائه می‌دهد. مدل ارائه شده در این تحقیق بر اهمیت سازه‌های مطرح شده در محیط‌های آموزشی برای پرورش خردمندی بین دانشجویان تأکید می‌کند.

کلیدواژگان: خردمندی، رشد اخلاقی، معادلات ساختاری، هوش اخلاقی، هوش هیجانی

---

* کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
rahimizeinab20232023@gmail.com

** استاد، گروه روان‌شناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

مقدمه

مطالعه درباره مفهوم خرد و خردمندی به قدمت تاریخ بشریت است. خردمندی یکی از ویژگی‌های روانشناختی مهم و یکی از توانمندی‌های شخصی در افراد تیزهوش و با استعداد است. خردمندی توانایی ارزیابی زندگی بر اساس مفاهیم عمیق است که به گونه‌ای انجام می‌شود به نظر خود فرد و دیگران معنی‌دار باشد (Płóciennik., 2020). خردمندی حاصل دانش و تجربه در عین حال فراتر از انباشت اطلاعات است و شامل هماهنگ کردن این اطلاعات و استفاده عاقلانه از آن برای افزایش بهزیستی روانی است (Taravian et al., 2025). خردمندی حاصل دانش و تجربه در عین حال فراتر از انباشت اطلاعات است و شامل هماهنگ کردن این اطلاعات و استفاده عاقلانه از آن برای افزایش بهزیستی روانی است. در یک زمینه اجتماعی، خردمندی به جوانان این امکان را می‌دهد که به دیگران گوش دهند، آنچه را که می‌گویند ارزیابی کنند و سپس توصیه‌های عاقلانه ارائه دهند (Ueangchokchai., 2020). استفاده جوانان از خردمندی به آن‌ها در اخذ تصمیمات سرنوشت‌ساز زندگی تسهیل کننده خواهد بود و موجب می‌شوند در تصمیم‌گیری‌ها چشم‌انداز بلندمدت را در نظر داشته باشند و تکانشگری کمتری از خود نشان دهند (Gregory, 2023). دیدن شرایط از چشم فرد سوم به‌جای نگریستن از منظری فردی و خودمحورانه برای جوانان مهم است؛ زیرا بررسی رویدادها از منظر خودِ ناظر می‌تواند صرفاً متوجّه شرایط محدودی باشد و چنین رویکردی جوانان را انعطاف‌ناپذیرتر می‌سازد و آن‌ها را در معرض آسیب‌های روان‌شناختی مختلف قرار می‌دهد (Benach & Muntaner, 2022). تعاریف مرتبط با خرد و توصیف آن نشان می‌دهد که تعامل پیچیده‌ای بین خرد و تحول اخلاقی وجود دارد. خرد، اغلب توسط ایده‌ها و ارزش‌های موجود در ایگو (ناخودآگاه) هدایت می‌شود، در حالی که اخلاق به عنوان مجموعه اصول و ارزش‌های تعیین‌کننده سوپرایگو (نیکویی‌ها و ارزش‌های اجتماعی) عمل می‌کند (Kristjánsson, 2020).

به همین دلیل، انتظار می‌رود در افرادی که از رشد اخلاقی مناسبی برخوردار هستند، خردمندانه‌تر رفتار کنند (Qian, 2023). رشد اخلاقی عبارت است از برانگیختن، بیدار کردن و تقویت صفات و فضایل انسانی و جلوگیری نمودن از رشد صفات ناپسندی که مایه انحراف از حالات انسانی را فراهم می‌آورد (Masitah & Sitepu, 2021). رشد اخلاقی موجب حیات

خردمندانه در زندگی دنیایی می‌شود (Peters, 2021). در پیشینه پژوهشی نیز Kristjánsson (2020) و Akrivou et al. (2020) نشان دادند رشد اخلاقی رابطه معنی‌داری با خردمندی دارد.

یکی از سازه‌هایی که در رویکردهای نظری مرتبط با خردمندی مورد تأکید قرار گرفته است، هوش می‌باشد (Armitage, 2023)؛ زیرا لازمه خردمندی استفاده درست از هوش است (Sternberg, 2021). نظر به جایگاه مطرح شده هوش در خردمندی و نقشی که خردمندی در روابط بین فردی دارد، هوش هیجانی به عنوان سازه مؤثر بر خردمندی شناخته شده است (Chaouali et al., 2020). هوش هیجانی به عنوان یک مکانیزم مقابله‌ای است که موفقیت و خودتنظیمی مؤثر برای رفتار شایسته را تسهیل می‌کند (Laulié et al., 2023). هوش هیجانی، توانایی درک، استفاده و مدیریت هیجان به روش‌های سازنده برای کاهش استرس، برقراری ارتباط مؤثر، همدلی با دیگران، غلبه بر چالش‌ها و خنثی کردن تعارض است (Ergin et al., 2022). پژوهشگران گوناگونی ابراز داشته‌اند هوش هیجانی بر سلامت حافظه و نیروی عقل، ادراک، معنابخشی به تجربه‌ها، حل مسئله، تصمیم‌گیری مناسب و رشد روانی اجتماعی افراد تاثیر چشم‌گیری می‌گذارد و افراد دارای هوش هیجانی بالا، قدرت بیشتری برای سازگاری با مسائل جدید روزانه را دارند (Momennai, et al., 2015). شواهد علمی روشنی پیرامون ارتباط بین هوش هیجانی و خردمندی وجود دارد و نتایج پژوهش‌های Chaouali et al. (2020) و Mohammadi and Shogi (2021) این ارتباط را مورد تأیید قرار می‌دهد. علاوه بر این، با توجه به وجه برجسته اخلاق در خردمندی، هوش اخلاقی نیز در پیشینه پژوهشی به عنوان سازه مرتبط با خردمندی شناخته شده است (Nuraini & Uyun, 2023). هوش اخلاقی به توانایی تشخیص درست از نادرست و عمل بر اساس ارزش‌هایی که با شایستگی اعتقاد دارد، اشاره دارد (Heidari et al., 2022). این یک شکل متمایز از هوش، مستقل از هوش هیجانی و شناختی است و به نظر می‌رسد هوش اخلاقی «هوش مرکزی» برای همه انسان‌ها است (Auliya et al., 2021). هوش اخلاقی به افراد می‌آموزد تا کارها را به نحو درست و انسانی انجام دهند و به دلیل تقویت خویشتن‌داری، انصاف، بردباری و انصاف می‌تواند زمینه‌ساز خردمندی باشد (Dortaj et al., 2021). به طور کلی می‌توان گفت وجود هوش اخلاقی پایبندی به اصول و ارزش‌های اخلاقی را افزایش می‌دهد و تفکر قبل از عمل و خویشتنداری در هنگام مواجهه با مشکلات روانی و وسوسه‌ها را تقویت می‌کند. (Hamidi et al., 2021)

هوش اخلاقی در حل مسائل مربوط به ارزش‌ها، جستجوی معنای رویدادهای زندگی کمک کننده است. آن‌ها این امکان را فراهم می‌کنند که به یک مشکل در یک زمینه معنی دارتر نگاه کنیم، تا بتوانیم قضاوت کافی در مورد یک موقعیت معین را انجام دهیم (Alidossti et al., 2025). هوش معنوی فقط حاصل ترکیب معنویت و هوش نیست، همانطور که هوش اخلاقی ترکیب ساده‌ای از اخلاق و هوش نیست. هم هوش معنوی و هم هوش اخلاقی از بستری از فرآیندهای شناختی، عاطفی، اجتماعی–اخلاقی و رشد شخصی ناشی می‌شود (Dacka & Rydz, 2023).

علاوه بر روابطی که بین رشد اخلاقی (Akrivou et al., 2020) هوش هیجانی (Chaouali et al., 2020) و هوش اخلاقی (Mikaeili & Basharpoor, 2019) با خردمندی وجود دارد، شواهد علمی نشان می‌دهد از یک سوی روابط معنی‌داری بین رشد اخلاقی با هوش هیجانی (Arif et al., 2021) و هوش اخلاقی (Nadkarni, 2024) وجود دارد. با توجه به این تعامل‌ها بین متغیرهای پژوهش، به نظر می‌رسد هوش هیجانی و هوش اخلاقی بتوانند در رابطه بین رشد اخلاقی با خردمندی نقش میانجی داشته باشند. از این رو، در پژوهش حاضر از رویکرد مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد؛ زیرا این روش یک ساختار علّی ویژه بین مجموعه‌ای از متغیرهای پنهان و متغیرهای مشاهده‌پذیر را امکان‌پذیر می‌کند و از روابط دو متغیره و سطحی فراتر می‌رود و روابط پنهان بین متغیرها را آشکار می‌سازد.

ضرورت انجام پژوهش حاضر به دلیل فقر اطلاعاتی و کمبود شواهد علمی پیرامون سازه‌های اثرگذار بر خردمندی است. مطالعه پیرامون سازه‌های همبسته با خردمندی در جوانان از این حیث دارای اهمیت است که خردمند به جوانان یاری می‌دهد از دانش موجود در حل مسائل مختلف زندگی به صورت سازنده استفاده نمایند و به اهداف خود به شیوه خیرخواهانه و مسالمت آمیز دست یابند. اهمیت یافته‌های این مطالعه در این است که شناسایی سازه‌های مرتبط با خردمندی می‌تواند دانش نظری مورد نیاز برای تدوین برنامه‌های آموزشی به منظور تقویت خرد در دانشجویان را فراهم سازد. بر اساس آنچه گفته شد، پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش واسطه‌ای هوش اخلاقی و هیجانی در رابطه رشد اخلاقی و خردمندی دانشجویان انجام شد.

روش

در این پژوهش، رویکرد کمّی و کاربردی بر اساس نوع داده‌ها به کار گرفته شده است. روش

تحقیق توصیفی با تأکید بر همبستگی و مبتنی بر مدل معادلات ساختاری انتخاب شده است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی با حجم ۱۵۰۰۰ نفر که در سال تحصیلی ۹۹ –۱۳۹۸ مشغول به تحصیل بودند، تشکیل می‌دهند. به منظور نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای به کار گرفته شد. به این ترتیب از هر ۱۰ دانشکده، به صورت تصادفی ۳ دانشکده انتخاب شد و از هر یک از آن‌ها، ۲ رشته و ۱ کلاس از هر مقطع تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری) به صورت تصادفی انتخاب شدند. روش محاسبه حجم نمونه در این تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای انجام شده است. ابتدا، از میان دانشکده‌های دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۰ دانشکده به صورت تصادفی انتخاب شدند. سپس از هر یک از این ۱۰ دانشکده، به صورت تصادفی ۳ دانشکده انتخاب شدند. از هر یک از این ۳ دانشکده، ۲ رشته و ۱ کلاس از هر مقطع تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکتری) به صورت تصادفی انتخاب شدند. پس از جمع‌آوری و حذف پرسشنامه‌های ناقص، ۲٤۰ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل واقع شد. پس از انتخاب تصادفی شرکت‌کنندگان به روش تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای، محقق با حضور در دانشکده‌ها و کلاس‌ها، پرسشنامه‌ها را پس از شرح مختصری برای دانشجویان توزیع کرد. به گونه‌ای که هر فرد به طور همزمان به ٤ پرسشنامه پاسخ داد. پس از حدود ۲ هفته، ۲٦۰ پرسشنامه جمع‌آوری شد و سرانجام پس از حذف پرسشنامه‌های ناقص، ۲٤۰ پرسشنامه برای تجزیه و تحلیل آماری استفاده شد. برای رعایت موازین اخلاقی، اهداف مطالعه برای شرکت‌کنندگان تشریح شد و شرکت‌کنندگان با رضایت آگاهانه در این مطالعه شرکت کردند. همچنین، به آن‌ها اطمینان داده شد که تمامی اطلاعات کسب شده از آن‌ها محفوظ خواهد ماند و پرسشنامه‌ها با استفاده از کد عددی ثبت و نگهداری شوند. به منظور تجزیه و تحلیل یافته‌ها از مدل‌یابی معادلات ساختاری و نرم افزارهای AMOS.v22 و SPSS.v23 استفاده شد.

ابزار سنجش

پرسشنامه هوش هیجانی شرینگ (Shring's Emotional Intelligence Questionnaire): این پرسشنامه توسط شرینگ در سال ۱۹۹٦ ساخته شد و ۳۳ سوال با امتیاز لیکرت دارد. این پرسشنامه دارای ۵ خرده مقیاس خودآگاهی، خودانگیختگی، خودکنترلی، همدلی و مهارت‌های

اجتماعی است. اگر آزمودنی در سؤالات (۹، ۱۰، ۱۲، ۱٤، ۱۸، ۲۰، ۲۲، ۲۸، ۳۳) گزینه الف را انتخاب کند، ۵ امتیاز و در صورت انتخاب گزینه‌های ب، ج، د، ه به ترتیب ٤، ۳، ۲، ۱ امتیاز کسب می‌کند. امتیازدهی سؤالات دیگر برعکس است (الف =۱؛ ب=۲؛ ج= ۳؛ د=٤؛ ه=۵). Shering (1996) پایایی این پرسشنامه را با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹٤ و روایی همگرایی آن را با پرسشنامه هوش هیجانی Golman (1983) برابر با ۰/۷۳ به دست آورد. Mansoury (2000) در جمعیت ایرانی این پرسشنامه را در میان دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بررسی کرد و ضریب آلفای کرونباخ آن ۰/۸٦ و روایی همگرایی آن با پرسشنامه عزت نفس کوپراسمیت ۰/٦۳ گزارش شد. پایایی پرسشنامه در این پژوهش به وسیله ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آمده است.

پرسشنامه هوش اخلاقی لنیک و کیل (Lenic and Keyl's Moral Intelligence Questionnaire): پرسشنامه هوش اخلاقی توسط لنیک و کیل در سال ۲۰۰۵ ساخته شد و شامل ٤۰ عبارت است که برای سنجش هوش اخلاقی، ۱۰ شایستگی در نظر گرفته شده است. این ۱۰ شایستگی عبارتند از: ۱- عمل کردن مبنی بر اصول ارزش‌ها و باورها، ۲- راستگویی، ۳- استقامت و پافشاری برای حق، ٤- وفای به عهد، ۵- مسئولیت پذیری، ٦- اقرار بر اشتباه‌ها و شکست‌ها، ۷- قبول مسئولیت برای خدمت به دیگران، ۸- فعالانه علاقمند بودن به دیگران، ۹- توانایی در بخشش اشتباه‌های خود، ۱۰- توانایی در بخشش اشتباه‌های دیگران می‌باشد. نمره‌گذاری این پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای (هرگز ۱ امتیاز و همیشه ۵ امتیاز می‌باشد و نمره گذاری معکوس ندارد. Lenic and Keyl (2005) آلفای کرونباخ این پرسشنامه را برابر با ۰/۷۸ و روایی آن را با رشد اخلاقی برابر با ۰/٦۳ برآورد کردند. Arasteh et al. (2012) این پرسشنامه را برای جمعیت ایرانی بررسی کردند و روایی آن را با میزان پرخاشگری ۰/۳۵ و میزان پایایی آن را به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ گزارش کردند. در این پژوهش پایای پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ ۰/۹٤ محاسبه شد.

مقیاس خرد وبستر (Webster's Wisdom Scale): این مقیاس توسط وبستر در سال ۲۰۰۷ طراحی شد که شامل ٤۰ گویه می‌باشد که نمره گذاری هر یک از آن‌ها بر اساس یک طیف ٦ درجه‌ای لیکرت از ۱ (کاملاً مخالف) تا ٦ (کاملاً موافق) است. در این ابزار امتیاز معکوس وجود ندارد. این مقیاس دارای پنج خرده مقیاس است که تجربه بحران در زندگی، تنظیم هیجان،

بازتاب، گشوده بودن و شوخ طبعی را می‌سنجد. به علاوه، یک نمره کل می‌دهد که از مجموع امتیازات همه گویه‌ها حاصل می‌گردد. Webeste (2007) پایایی پرسشنامه را از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۹۰ و ضریب پایایی آزمون مجدد آن پس از دو هفته ۰/۸٤ گزارش نمود و روایی سازه را با روش تحلیل عاملی تأییدی مناسب ارزیابی کرد (RMSEA=۰/۰۷، GFI=۰/۹٦۸، X2/df=۱/۷۷). در جمعیت ایرانی Ghorbani and Yousefi (1397) پایایی این مقیاس با ضریب آلفای کرونباخ را ۰/۸٦ و شاخص‌های تحلیل عاملی تأییدی را برای سنجش روایی سازه مناسب ارزیابی کردند و ضریب بتای بدست آمده بین ۰/۵۵ تا ۰/۷٤ بوده است و پایایی این مقیاس در پژوهش حاضر نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ به دست آمد.

پرسشنامه بنیان‌های اخلاقی گراهام (Graham's Moral Foundations Questionnaire):

این پرسشنامه در سال ۲۰۱۱ توسط گراهام و همکاران ساخته شد و مشتمل بر ۳۲ سؤال است که پنج بعد اخلاق را ارزیابی و اندازه گیری می‌کند. این پنج بعد اخلاقی عبارتند از: بعد آسیب، مراقبت، انصاف، وفاداری به گروه، احترام به مرجعیت و بعد خلوص. این مقیاس بر طبق یک طیف لیکرت ۵ درجه‌ای تقسیم می‌شود. قسمت اول سؤالات، سؤالات ۱ تا ۱٦ (اصلاً =نمره صفر تا خیلی زیاد= ۵) و قسمت دوم از سؤالات ۱۷ تا ۳۲ (نمره کاملاً مخالف= ۱ تا کاملاً موافق= نمره ۵) نمره گذاری شده است. این مقیاس نمره گذاری معکوس ندارد و عبارت‌های ٦ و ۲۲ نمره گذاری نمی شوند. در پژوهش Graham et al. (2011) پایایی پرسشنامه را با ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/٦۵ تا ۰/۸٤ گزارش کردند و روایی همگرایی آن با مقیاس رشد اخلاقی را ۰/۵۹ به دست آورند. در جمعیت ایرانی، Nejat and Hatami (2008) پایایی این پرسشنامه را با ضریب آلفای کرونباخ ۰/٦۹ و روایی سازه آن را با روش تحلیل عاملی تأییدی مطلوب ارزیابی کردند و ضریب بتا بین ۰/٦۰ تا ۰/۷۵ به دست آمده است. همچنین، پایایی این مقیاس در پژوهش حاضر با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۲ به دست آمد.

یافته‌ها

شرکت‌کنندگان این پژوهش شامل ۲٤۰ نفر از دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی بودند. ۹۸ نفر (٤۰/۸ درصد) از آن‌ها مرد و ۱٤۲ نفر (۵۹/۲ درصد) زن بودند. از نظر وضعیت تأهل، ۱۲۱

نفر (٥۰/٤ درصد) مجرد و ۱۱۹ نفر (٤۹/٦ درصد) متأهل گزارش شد. به لحاظ تحصیلات، ۱۳۷ نفر (٥۷/۱ درصد) در مقطع کارشناسی، ۸٦ نفر (۳٥/۸ درصد) در مقطع کارشناسی ارشد و ۱۷ نفر (۷/۱ درصد) در مقطع دکتری مشغول به تحصیل بودند. افزون بر این، ۱٦۹ نفر (۷۰/٤ درصد) زیر ۳۰ سال، ٤۸ نفر (۲۰ درصد) بین ۳۰ تا ٤۰ سال و ۲۳ نفر (۹/٦ درصد) بالاتر از ٤۰ سال سن داشتند. میانگین (انحراف معیار) سن شرکت‌کنندگان این مطالعه ۲۸/۳۱ (۱۳/٦۷) به دست آمد. جدول ۱ به بررسی نرمال بودن متغیرها، جدول ۲ به بررسی همگنی واریانس‌ها و ارائه شاخص‌های توصیفی و ماتریس‌های همبستگی در جدول ۳ ارائه شده است.

Table 1.
Kolmogorov-Smirnov test for normality of variables

Variables	Durbin-Watson statistic	p-value	Z-Score	Being normal
wisdom	1.86	0.86	0.36	Normal
Moral Intelligence	1.94	0.68	0.54	Normal
Emotional Intelligence	1.69	1.37	0.08	Normal
Moral development	1.89	1.21	0.11	Normal

جدول ۱ خلاصه‌ای از نتایج آزمون‌های کولموگروف–اسمیرنوف[1] برای نرمال بودن متغیرهای رشد اخلاقی، هوش اخلاقی، هوش هیجانی و خردمندی ارائه شده است. بر اساس نتایج این آزمون، متغیر خردمندی با زد–اسکور ۰/۳٦ و مقدار پی ۰/۸٦، متغیر هوش اخلاقی با زد–اسکور ۰/٥٤ و مقدار پی ۰/٦۸، متغیر هوش هیجانی با زد–اسکور ۰/۰۸ و مقدار پی ۱/۳۷، و متغیر رشد اخلاقی با زد–اسکور ۰/۱۱ و مقدار پی ۱/۲۱، همگی به عنوان متغیرهایی با توزیع نرمال شناخته شده‌اند. این آمار و ارقام نشان می‌دهد که توزیع متغیرهای مذکور از لحاظ آماری نزدیک به توزیع نرمال است، که این امر می‌تواند در تحلیل‌های بیشتری که بر پایه فرض نرمال بودن داده‌ها استوار هستند، مفید واقع شود. بر اساس نتایج آزمون کولموگروف–اسمیرنوف، هر چهار متغیر (خردمندی، هوش اخلاقی، هوش هیجانی، رشد اخلاقی) به طور آماری قابل قبول به عنوان توزیع‌های نرمال تلقی می‌شوند.

در آمار Durbin-Watson برای بررسی وجود خودهمبستگی در باقی‌مانده‌های یک تحلیل رگرسیون خطی استفاده می‌شود. مقادیر این آمار بین ۰ تا ٤ متغیر است که مقادیر نزدیک به ۲

1- Kolmogorov-Smirnov

نشان‌دهنده عدم وجود خودهمبستگی معنی‌دار است. بر اساس داده‌های داده شده، مقادیر Durbin-Watson برای متغیرهای خردمندی (۱/۸٦)، هوش اخلاقی (۱/۹٤)، هوش هیجانی (۱/٦۹)، و توسعه اخلاقی (۱/۸۹) هستند. این مقادیر نسبتاً نزدیک به ۲ هستند، که نشان‌دهنده آن است که احتمالاً خودهمبستگی معنی‌داری در باقی‌مانده‌های مدل‌های رگرسیونی برای این متغیرها وجود ندارد.

مقادیر Durbin-Watson معمولاً بین ۰ تا ٤ هستند. اگر این مقدار نزدیک به ۲ باشد، نشان‌دهنده آن است که خودهمبستگی معنی‌داری وجود ندارد، یعنی خطاها به یکدیگر وابسته نیستند و این خوب است چرا که نشان می‌دهد مدل رگرسیون به خوبی کار می‌کند. اگر مقدار کمتر از ۲ باشد، این نشانه‌ای از مثبت بودن خودهمبستگی است و اگر بیشتر از ۲ باشد، نشانه‌ای از منفی بودن خودهمبستگی است. با این حال، مقادیری که برای این متغیرها داده شده‌اند (خردمندی، هوش اخلاقی، هوش هیجانی، و توسعه اخلاقی) همگی نسبتا نزدیک به ۲ هستند، که به ما می‌گوید خودهمبستگی معنی‌داری در داده‌ها احتمالا وجود ندارد و این خبر خوبی است برای اعتبار مدل رگرسیون.

Table 2.
Linearity test for homogeneity of variances

predictor variable	Linear (P-Value)	Tolerance	VIF
Moral Intelligence	<0.01	> 0.01	< 10
Emotional Intelligence	<0.01	> 0.01	< 10
Moral development	<0.01	> 0.01	< 10

نتایج حاصل از جدول ۲، برای بررسی خطی بودن آزمون همگنی واریانس‌ها، اطلاعات مربوط به متغیرهای پیش‌بینی شامل هوش اخلاقی، هوش هیجانی و رشد اخلاقی ارائه شده‌اند. در این مطالعه، شاخص‌های (VIF) و Tolerance برای هر یک از متغیرها کمتر از ۱۰ و بیشتر از ۰/۰۱ بوده است که نشان‌دهنده نبود مشکل چندخطی بین متغیرها است. از سوی دیگر، مقدار P برای بررسی خطی بودن در هر سه مورد کمتر از ۰/۰۱ بوده است که این نشان‌دهنده وجود رابطه‌ای خطی بین متغیرهای پیش‌بینی شده و متغیر وابسته در نظر گرفته شده در این تحلیل است. این موضوع به این معناست که فرضیات مورد نیاز برای اجرای تحلیل رگرسیون چندگانه در مورد همگنی واریانس‌ها و عدم وجود چندخطی شدید بین متغیرهای پیش‌بینی کننده، در این مطالعه برآورده شده است. در کل نشان می‌دهد که هر سه متغیر پیش‌بین (هوش اخلاقی، هوش هیجانی، رشد اخلاقی) رابطه خطی معنی‌داری با متغیر پیش‌بین (معیار) دارند و همچنین همگنی واریانس‌ها نیز برقرار است.

Table 3.
Matrix of Pearson correlation coefficients between research variables

Variables	Wisdom	Moral Intelligence	Emotional Intelligence	Moral development
Wisdom	1	0.42**	0.13*	0.18**
Moral Intelligence	0.42**	1	0.07	0.35**
Emotional Intelligence	0.13*	0.07	1	0.71**
Moral development	0.18**	0.35**	0.71**	1
Average	176.42	89.95	129.69	120.79
standard deviation	26.91	16.29	19.22	17.18
Skewness	0.18	-0.08	0.03	-0.22
Kurtosis	-0.42	-1.04	-0.58	0.38

بر اساس ضرایب همبستگی به دست آمده در ماتریس همبستگی در جدول ۳، در ماتریس ضرایب همبستگی پیرسون بین متغیرهای تحقیقی، شاهد ارتباطات مختلف بین خرد، هوش اخلاقی، هوش هیجانی و توسعه اخلاقی هستیم. ضریب همبستگی بین خرد و هوش اخلاقی ۰/٤۲ است که نشان دهنده ارتباط مثبت و متوسطی است و با علامت دو ستاره مشخص شده که نشان دهنده اهمیت آماری آن است. بین خرد و هوش هیجانی، ضریب همبستگی ۰.۱۳ است که ارتباط ضعیفی را نشان می‌دهد و با یک ستاره مشخص شده است. ضریب همبستگی بین خرد و توسعه اخلاقی ۰/۱۸ است که نشان دهنده ارتباط ضعیف تا متوسطی است و با دو ستاره نشان داده شده است. برای هوش اخلاقی و هوش هیجانی ضریب ۰/۰۷ بدون ستاره نشان دهنده ارتباط بسیار ضعیفی است، در حالی که هوش اخلاقی با توسعه اخلاقی ضریب همبستگی ۰/۳۵ دارد که نشان دهنده ارتباط متوسطی است و با دو ستاره نشان داده شده است. ارتباط بین هوش هیجانی و توسعه اخلاقی با ضریب همبستگی ۰/۷۱ بسیار قوی است و با دو ستاره مشخص شده است. این ارتباطات نشان می‌دهد که بین متغیرهای تحقیقی ارتباطات مختلفی وجود دارد که از ضعیف تا قوی متغیر است. همچنین، میانگین، انحراف معیار، کجی و کشیدگی برای هر متغیر نشان دهنده توزیع و پراکندگی داده‌ها در نمونه تحقیقی است. برای مثال، میانگین خرد ۱۷٦/٤۲ با انحراف معیار ۲٦/۹۱، کجی ۰/۱۸ و کشیدگی -۰/٤۲ است که این ارقام توزیع نسبتاً نرمالی را نشان می‌دهد. در مقابل، هوش اخلاقی با میانگین ۸۹/۹۵، انحراف معیار ۱٦/۲۹، کجی -۰/۸ و کشیدگی -۱/۰٤ دارای توزیعی است که نشان دهنده ویژگی‌های خاصی از توزیع داده‌ها است. هوش هیجانی و توسعه اخلاقی نیز هر کدام ویژگی‌های توزیعی منحصر به فرد خود را دارند که از طریق میانگین، انحراف معیار، کجی و کشیدگی مشخص می‌شود. این مشخصات

آماری به درک بهتر از ویژگی‌ها و پراکندگی متغیرهای تحقیقی کمک می‌کند. به طور مشخص، هوش هیجانی با میانگین ۱۲۹/٦۹، انحراف معیار ۱۹/۲۲، کجی ۰/۰۳ و کشیدگی -۰/۸۵ نشان دهنده توزیعی است که نسبتاً نزدیک به نرمال است اما با کشیدگی کمی منفی که نشان دهنده توزیعی نسبتاً صاف‌تر از توزیع نرمال است. این در حالی است که توسعه اخلاقی با میانگین ۱۲۰/۷۹، انحراف معیار ۱۷/۱۸، کجی -۰/۲۲ و کشیدگی ۰/۳۸ دارای ویژگی‌های توزیعی است که نشان دهنده پراکندگی نسبتاً متقارن اما با کشیدگی مثبت است.

Table 4.
Path coefficients and statistical significance of the estimated parameters

predictor variable	The dependent variable	unstandardized coefficient (e)	Standard coefficient	t statistic	significance
Moral development	Wisdom	0.73	0.64	3.06	0.001
Moral development	Emotional Intelligence	0.16	0.04	0.55	0.623
Moral development	Moral Intelligence	0.53	0.42	2.95	0.001
Moral Intelligence	Wisdom	0.31	0.22	2.71	0.001
Emotional Intelligence	Wisdom	0.23	0.17	2.12	0.019

نتایج جدول ٤ نشان می‌دهد چگونگی اثرگذاری این عوامل بر یکدیگر متفاوت است. ضرایب مسیر و اهمیت آماری پارامترهای تخمین زده شده حاکی از آن است که توسعه اخلاقی روی خرد با ضریب غیراستاندارد ۰/۷۳ و ضریب استاندارد ۰/٦٤ با آمار t برابر ۳/۰٦ و سطح معنی‌داری۰/۰۰۱ ،تاثیر قابل توجهی دارد، که نشان‌دهنده ارتباط قوی بین توسعه اخلاقی و خرد است. همچنین، این مطالعه نشان می‌دهد که توسعه اخلاقی روی هوش هیجانی با ضریب غیراستاندارد ۰/۱٦ و ضریب استاندارد ۰/۰٤ و با آمار t برابر ۰/۵۵ و سطح معنی‌داری ۰/٦۲۳، تاثیر نسبتا کمی دارد، که نشان می‌دهد ارتباط چندانی بین توسعه اخلاقی و هوش هیجانی وجود ندارد و معنی دار نیست. علاوه بر این، توسعه اخلاقی روی هوش اخلاقی با ضریب غیراستاندارد ۰/۵۳ و ضریب استاندارد ۰/٤۲، با آمار t برابر ۲/۹۵ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱، تاثیر قابل توجهی دارد، که این نیز نشان‌دهنده ارتباط معنی‌دار بین این دو متغیر است. در رابطه با تاثیر هوش اخلاقی روی خرد، مشاهده شده که با ضریب غیراستاندارد ۰/۳۱ و ضریب استاندارد ۰/۲۲و آمار t برابر ۲/۷۱ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ ارتباط قوی‌ای وجود دارد. نهایتا، تاثیر هوش هیجانی روی خرد با ضریب غیراستاندارد ۰/۲۳و ضریب استاندارد ۰/۱۷ و با آمار t برابر ۲/۱۲ و سطح معنی‌داری ۰/۰۱۹ ، نشان‌دهنده ارتباط مثبت و معنی‌دار است. در کل نشان می‌دهد رشد اخلاقی ارتباط مستقیم و معنی‌داری با خردمندی، هوش هیجانی و هوش اخلاقی دارد. افزون بر این،

هوش اخلاقی و هوش هیجانی نیز ارتباط مستقیم و معنی‌داری با خردمندی دارند.

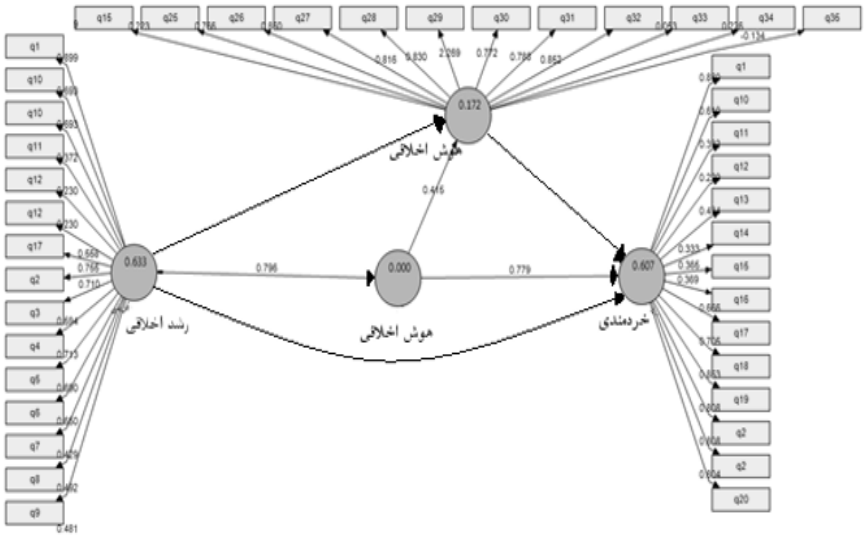

Figure 1. Evaluation of the fit of the research conceptual model

Table 6.
Fit indices of the general wisdom evaluation model with regard to moral development with the mediation of moral intelligence and emotional intelligence

index name	Index Value	Acceptable value
Root Mean Square Approximation (RMSEA)	0.07	0.08
Standardized Fit Index (NFI)	0.91	0.9
Non-Normalized Fit Index (NNFI)	0.92	0.9
Comparative Fit Index (CFI)	0.92	0.9
Incremental Fit Index (IFI)	0.92	0.9
Relative Fit Index (RFI)	0.91	0.9
Chi-Square Ratio Index to Degrees of Freedom (CMIN/df)	2.26	3

با توجه به جدول ٦، شاخص‌های برازش مدل مورد استفاده قرار گرفته‌اند که نشان‌دهنده تطابق خوبی بین داده‌های مشاهده شده و مدل تئوریک ارائه شده هستند. از جمله این شاخص‌ها می‌توان به (RMSEA) اشاره کرد که مقدار آن ۰/۰۷بوده و در مقایسه با مقدار قابل قبول ۰/۰۸نشان دهنده برازش خوبی است. شاخص‌های دیگری نظیر (NFI) با مقدار ۰/۹۱، (NNFI) با مقدار ۰/۹۲، (CFI) با مقدار ۰/۹۲، (IFI) با مقدار ۰/۹۲و (RFI) با مقدار ۰/۹۱ نیز

همگی بیانگر برازش مناسب مدل به داده‌ها هستند که این مقادیر نسبت به مقادیر قابل قبول که به ترتیب ۰/۹ می‌باشد، بالاتر هستند. همچنین، شاخص (CMIN/df) که میزان برازش مدل را نسبت به تعداد درجات آزادی مورد سنجش قرار می‌دهد، با مقدار ۲/۲٦ نشان از تطابق خوبی دارد در حالی که مقدار قابل قبول آن ۳ است. این شاخص‌ها در کل نشان‌دهنده این هستند که مدل ارزیابی خرد عمومی در رابطه با توسعه اخلاقی با میانجی‌گری هوش اخلاقی و هوش هیجانی دارای برازش قابل قبولی است و می‌تواند چارچوب مناسبی برای تحلیل روابط مورد نظر در این حوزه فراهم آورد و با توجه به اینکه مقدار به دست آمده برای سایر شاخص‌های برازش بیشتر از ۰/۹ است، می‌توان گفت که نتایج یافته‌های قبلی در خصوص برازش مناسب مدل تایید می‌شود.

به علاوه، طبق نتایج آزمون بوت استرپ (boot-strap) در جدول ۵، به منظور ارزیابی این روابط، از آزمون بوت‌استرپ استفاده شده است تا از دقت برآوردها و معنی‌داری آنها اطمینان حاصل شود. در مسیر اول، متغیر توسعه اخلاقی از طریق هوش هیجانی بر خردمندی اثرگذار است، که ضریب مسیر (β) برابر با ۰/۰۹، حد پایین اعتماد ۰/۰٤ و حد بالای اعتماد ۰/۱۷ با میزان اهمیت ۰/۱۲۵ به دست آمده است. این نتایج نشان‌دهنده آن است که رابطه غیرمستقیم میان توسعه اخلاقی و خردمندی از طریق هوش هیجانی، اگرچه مثبت است اما به لحاظ آماری معنی‌دار نمی‌باشد. در مسیر دوم، توسعه اخلاقی از طریق هوش اخلاقی بر خردمندی تاثیرگذاری دارد که در اینجا ضریب مسیر ۰/۲۷، حد پایین ۰/۲۲ و حد بالا ۰/٤۲ با میزان اهمیت ۰/۰۱۹ به دست آمده است. این نتایج دلالت بر آن دارد که رابطه غیرمستقیم میان توسعه اخلاقی و خردمندی از طریق هوش اخلاقی به طور معنی‌داری قوی‌تر و مثبت است. این یافته‌ها نشان می‌دهند که هرچند هر دو مسیر تاثیراتی را از توسعه اخلاقی به سمت خردمندی نشان می‌دهند، اما مسیری که از طریق هوش اخلاقی می‌گذرد، از استحکام و اهمیت بیشتری برخوردار است.

Table 5.
Coefficients of indirect paths of variables and significance of regions estimated by bootstrap test.

Path	β statistic	lower bound	Upper bound	significance
Moral development -> emotional intelligence -> wisdom	0.09	0.04	0.17	0.125
Moral development -> moral intelligence -> wisdom	0.27	0.22	0.42	0.019

برازش خوب نشان می‌دهد که یک مدل با داده‌های مشاهده شده به طور دقیق برازش داده شده است. محققان به طور معمول برای ارزیابی برازش مدل از شاخص‌های نیکویی استفاده می‌کنند که از رایج ترین شاخص‌ها محسوب می‌شوند. اگر این شاخص کمتر از ۰/۱ باشد و p-value به دست آمده در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار باشد، برازش مدل مورد تایید واقع می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش که شامل ۲٤۰ دانشجوی دانشگاه علامه طباطبایی بود، بررسی‌های مختلفی در زمینه روابط بین خردمندی، هوش اخلاقی، هوش هیجانی، و توسعه اخلاقی انجام شده است. نتایج آزمون‌های کولموگروف-اسمیرنوف نشان داد که توزیع متغیرها نزدیک به نرمال است، و بررسی‌های خطی بودن همگنی واریانس‌ها همگنی و عدم وجود چندخطی شدید بین متغیرهای پیش‌بینی کننده را تایید کردند. همچنین، ماتریس ضرایب همبستگی پیرسون ارتباطات مختلفی بین این متغیرها را نشان داد. نتایج مربوط به ضرایب مسیر و اهمیت آماری پارامترهای تخمین زده شده تاثیر قابل توجهی از توسعه اخلاقی بر خردمندی و هوش اخلاقی و رابطه مستقیم و معنی‌داری بین هوش اخلاقی، هوش هیجانی و خردمندی را نشان داد. آزمون بوت‌استرپ نیز این نتایج را تایید کرد و نشان داد که مسیر از طریق هوش اخلاقی به خردمندی از استحکام و اهمیت بیشتری برخوردار است. بررسی شاخص‌های نیکویی برازش مدل نشان داد که مدل تحقیق با داده‌های مشاهده شده برازش خوبی دارد، و شاخص‌های برازش مناسب مدل، از جمله RMSEA ، NFI، NNFI، CFI، IFI و RFI، تطابق خوبی بین داده‌های مشاهده شده و مدل تئوریک را تایید می‌کنند. این نتایج کلی نشان می‌دهد که توسعه اخلاقی، هوش اخلاقی، و هوش هیجانی روابط معنی‌داری با خردمندی دارند و مدل پیشنهادی پژوهش برازش قابل قبولی با داده‌ها دارد.

پژوهش حاضر با هدف تعیین نقش واسطه‌ای هوش اخلاقی و هیجانی در رابطه رشد اخلاقی و خردمندی دانشجویان انجام شد. نتایج نشان داد رابطه معنی‌داری بین رشد اخلاقی و خردمندی وجود دارد. این یافته با نتایج پژوهش‌های Kristjánsson (2020) و Akrivou et al(2020)همسو است. در تبیین این یافته لازم به ذکر است که Sternberg (2021) رسیدن به مراحل پایانی رشد اخلاقی کلبرگ را از ضروریات خرد تلقی می‌کند. زیرا در این مراحل انسان قضاوت اخلاقی خود را بر اساس اصول اخلاقی جهانی انجام می‌دهد. Kolberg

(1984) معتقد است که آخرین مرحله نشان دهنده اوج رشد اخلاقی است زیرا مفهوم خرد را در بر می‌گیرد. این مرحله به افراد مهارت‌های حل مسئله را می‌بخشد که در سطح جهانی مناسب تلقی می‌شوند (Mathes, 2021). خرد، در این زمینه، به عنوان تعادل بین منافع درون فردی، بین فردی و برون فردی برای دستیابی به یک خیر مشترک در نظر گرفته می‌شود (Płóciennik, 2021). بنابراین، رسیدن به بالاترین مراحل رشد اخلاقی و پذیرفتن مفهوم عدالت به افراد این امکان را می‌دهد تا در رفتار خود حکمت را نشان دهند، تعادل ایجاد کنند و به خیر بزرگ‌تر کمک کنند.

افزون بر این، نتایج پژوهش حاضر نشان داد هوش اخلاقی با خردمندی رابطه معناداری دارند. نتایج پژوهش Mikaeili and Basharpoor (2019) با یافته‌های پژوهش حاضر همسو است. در تبیین این یافته به نظر می‌رسد از آنجا که هوش اخلاقی به زندگی افراد هدف می‌دهد و به کارهای آنها معنی می‌بخشد؛ لذا با افزایش هوش اخلاقی تخصص فرد در دانش‌های بنیادین زندگی از جمله هدف گزینی، درک وقایع و معنابخشی به تجارب زندگی که براساس مدل خرد برلین دستیابی به این تخصص خود به معنای تحقق خرد می‌باشد (Lyons, 2024) نیز افزایش می‌یابد و میزان احتمال خردمندی نیز افزایش می‌یابد.

یافته دیگر پژوهش حاضر، ارتباط معنی‌دار بین هوش هیجانی با خردمندی بود. این یافته با نتایج پژوهش‌های Chaouali et al. (2020) و Mohammadi and Shogi (2021) همسو می‌باشد. در تبیین این رابطه می‌توان سازگاری نظری بین برخی از اجزای این دو سازه مورد توجه قرار داد. هوش هیجانی و خرد از این نظر مشابه هستند که هر دو سازه شامل سطح پیشرفته‌ای از کنترل و تنظیم هیجانات می‌باشند. در حقیقت، اغلب ، صاحب نظران حوزه خرد حساسیت عاطفی و تنظیم هیجان را جزء کلیدی هوش تلقی می‌کنند. چرا که با رشد هوش هیجانی؛ حساسیت دقیق نسبت به ترکیبات پیچیده عواطف انسانی بیشتر می‌گردد. از دیگر سو ، شناخت، پذیرش و استفاده سازنده هیجانات، ملاک خردمندی است (Chaouali et al., 2020) شخصی که بتواند در اتفاقات منفی و موقعیت‌های سخت زندگی عواطف و هیجانات پیچیده و درهم تنیده خود را تنظیم و یا کنترل نماید در واقع از این بعد خرد به درستی استفاده کرده است.

علاوه بر این، نتایج مبین آن بود رشد اخلاقی و خردمندی با میانجیگری هوش اخلاقی رابطه دارند. با توضیحاتی که در رابطه با استدلال تأثیر رشد اخلاقی بر هوش اخلاقی از یک

سو و تأثیر هوش اخلاقی بر خرد ارائه شد، می‌توان نقش میانجی هوش اخلاقی در رابطه رشد اخلاقی و خرد را به شرح زیر تبیین کرد؛ رشد اخلاقی باعث می‌شود که توانایی درک درست از نادرست بیشتر شود که به معنای افزایش هوش اخلاقی است. با رشد هوش اخلاقی و به تبع، مؤلفه‌های آن و افزایش رفتارهای راهبردی و هدفمند، به افراد کمک می‌شود تا با چالش‌های زندگی مقابله کنند و در مواجهه با تجربیات خاص زندگی نقش تسهیل‌کننده‌ای داشته باشند و تغییرات در اولویت ها و دیدگاه‌های افراد ظاهر می‌شود که این امر بیشترین پتانسیل را برای رشد خرد در فرد ایجاد می‌کند. همچنین افزایش روحیه همدلی و گذشت و شفقت و تقویت بعد عاطفی خرد نیز می‌تواند در افزایش خرد موثر باشد. همچنین بر اساس نتایج حاصل، بین رشد اخلاقی و خردمندی با میانجی‌گری هوش هیجانی رابطه وجود دارد. در پژوهش فعلی، بین رشد اخلاقی و هوش هیجانی رابطه معنی‌داری تایید نشد. همچنین بر اساس آزمون بوت استرپ، مسیر غیرمستقیم رشد و خرد اخلاقی با نقش واسطه‌ای هوش هیجانی نیز معنی‌دار نیست و نمی تواند بخشی یا تمام اثر متغیر برونزا و اثر میانجی آن را منوط بر خود کند. لذا با توجه به اینکه بین رشد اخلاقی و هوش هیجانی رابطه معنی‌داری وجود ندارد، نمی توان در مورد تأثیر هوش هیجانی بر رابطه بین رشد اخلاقی و خردمندی توضیحی ارائه داد.

در مجموع نتایج این پژوهش حاکی از آن بود که رشد اخلاقی ارتباط مستقیم و معنی‌داری با خردمندی، هوش هیجانی و هوش اخلاقی دارد. افزون بر این، هوش اخلاقی و هوش هیجانی نیز ارتباط مستقیم و معنی‌داری با خردمندی دارند. افزون بر این، هوش اخلاقی توسط در رابطه بین رشد اخلاقی با خردمندی نقش واسطه‌ای داشته باشد؛ اما نقش میانجی هوش هیجانی در رابطه بین رشد اخلاقی با هوش هیجانی مورد تأیید قرار نگرفت.

این پژوهش با محدودیت‌هایی به شرح زیر همراه بوده است: با توجه به نقش مهم محیط و فرهنگ در توسعه خرد، روش‌های آموزشی، زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی از جمله متغیرهای غیرقابل کنترل در پژوهش حاضر می‌باشد. به علاوه، از بین سایر متغیرهای میانجی مؤثر بر نتایج، می‌توان به سبک‌های شناختی و تربیتی، ویژگی‌های فردی، سن و ..... اشاره کرد که عدم کنترل این متغیرها از محدودیت‌های این تحقیق بودند. در نهایت، پژوهش حاضر بر روی دانشجویان یک دانشگاه انجام شد، در نتیجه، امکان تعمیم نتایج به تمام اقشار جامعه امکان پذیر نیست. با توجه به نتایج به دست آمده، ورود مفاهیم خردمندی به صورت واحدهای

عملی و نظری در کتب درسی رسمی با رعایت اقتضائات سنی از سنین ابتدایی تا دبیرستان پیشنهاد می‌شود. افزون بر این، برگزاری کارگاه‌ها همایش‌ها و جلسات در سطح کشور برای اقشار تحصیل کرده از جمله دانش اموزان، دانشجویان، اساتید و معلمان در زمینه‌های خردمندی، رشد اخلاقی و هوش اخلاقی سودمند خواهد بود.

سهم مشارکت نویسندگان: در پژوهش حاضر نویسنده دوم، به عنوان استاد راهنما، نظارت و راهبردی روندکلی پژوهش و تدوین و نهایی سازی اصلاحات مقاله را بر عهده داشته اند. نویسنده اول در تدوین طرح تحقیق، فرآیند گردآوری، تحلیل و تفسیر یافته ها و نگارش متن مقاله را برعهده داشته و در مجموع نتیجه‌گیری از یافته ها و بسط و تفسیر به صورت مشترک و با بحث و تبادل نظر کلیه نویسندگان، انجام شد.

تضاد منافع: نویسندگان اذعان دارند که در این مقاله هیچگونه تعارض منافعی وجود ندارد.

منابع مالی: پژوهش حاضر از هیچ موسسه و نهادی حمایت مالی دریافت نکرده و کلیه هزینه‌ها در طول فرآیند اجرای پژوهش بر عهده پژوهشگران بوده است.

تشکر و قدردانی: پژوهش حاضر بدون همکاری مشارکت کنندگان امکانپذیر نبود؛ بدینوسیله از کلیه مشارکت کنندگان تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

References

Akrivou, K., Scalzo, G., & Orón, J. V. (2020). The moral psychology of practical wisdom for business and management. *Handbook of Practical Wisdom in Business and Management*, 1-16. https://doi.org/10.1007/978-3-030-00140-7_15-1

Ali Doosti, F., Salari, M., Moafian, V., & Bakhtiari, M. (2025). The mediating role of behavioral-emotional problems in the relationship between parental psychological control and Internet addiction in students. *Psychological Achievements*, 5(6),34-55. doi: 10.22055/psy.2024.45617.3181 [Persian]

Arif, A. H., Bagram, M. M. M., & Ali, H. (2021). The Relationship between Emotional Intelligence and Moral Stability of the Religious Education Students. *Global Regional Review*, VI, 6, 50-58. https://doi.org/10.31703/grr.2021(VI-I).06

Armitage, R. (2023). The intelligence–wisdom gap and the urgent need to close it. *British Journal of General Practice*, *73*(726), 30-31. doi: 10.3399/bjgp23X731649

Auliya, F., Pranoto, Y. K. S., & Sunarso, A. (2021). The Permissive Non-Parental Childcare and Moral Intelligence: Indonesian Setting. *International Journal of Evaluation and Research in Education, 10*(2), 569-575. https://doi.org/10.11591/ijere.v10i2.21032

Benach, J., & Muntaner, C. (2022). Arms, Conventional Wisdom, and Public Health Prevention. *International Journal of Health Services,* 00207314221125057. https://doi.org/10.1177/00207314221125057

Chaouali, W., Souiden, N., & Ringle, C. M. (2020). Elderly customers' reactions to service failures: the role of future time perspective, wisdom and emotional intelligence. *Journal of Services Marketing. 35*(1), 65-77. https://doi.org/10.1108/JSM-08-2019-0318

Dacka, M., & Rydz, E. (2023). Personality Traits and the Spiritual and Moral Intelligence of Early Adulthood in Poland. *Religions, 14*(1), 78. https://doi.org/10.3390/rel14010078

Dortaj, F., Daneshpayeh, M., & Ferrari, M. (2021). Explaining Wisdom based on Moral intelligence. *Iranian Journal of Learning & Memory*, *4*(14),7-24. https://20.1001.1.26455455.2021.4.14.4.6.[Persian]

Ergin, E., Koçak Uyaroğlu, A., & Altınel, B. (2022). Relationship Between Emotional Intelligence and Ethical Sensitivity in Turkish Nursing Students. *Journal of Bioethical Inquiry, 19*(1), 1-11. https://doi.org/10.1007/s11673-022-10188-6

Gregory, B. C. (2023). The Tree of Life, Health, and Risk Through the Lens of Biblical Wisdom. Christian bioethics: Non-Ecumenical Studies in Medical Morality, 29(2), 129-140. DOI: 10.1093/cb/cbad009

Hamidi, S., Khodadadi Sangdeh, J., & Kalantar Hormozi, A. (2023). Analysis of the Moral Inteligence Concept from the Point of View of the Conselling PhD Candidates: A Qualitative Study. *Psychological Achievements*, *30*(2), 203-222. doi:10.22055/psy.2023.40448.2829 [Persian]

Heidari, T., Azimilolaty, H., Khorram, M., Rezaei, S., Mousavinasab, S. N., & Nikbakht, R. (2022). Association between moral intelligence, burnout and quality of nursing care. *Clinical Ethics, 17*(4), 334-345. DOI:10.1177/14777509211040168 [Persian]

Kristjánsson, K. (2020). An introduction to the special issue on wisdom and moral education. *Journal of Moral Education, 49*(1), 1-8. https://doi.org/10.1080/03057240.2019.1705041

Laulié, L., Briceño-Jiménez, G., & Henríquez-Gómez, G. (2023). Exploring self-regulation theory as a mechanism of the effects of psychological contract fulfillment: The role of emotional intelligence. Frontiers in Psychology, 14, 1090094. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1090094

Lyons, J. (2024). Thomas Nagel, Moral Feelings, Moral Reality and Moral Progress. https://doi.org/10.1007/s12115-024-00966-w

Masitah, W., & Sitepu, J. M. (2021). Development Of Parenting Models In Improving Children's Moral Development. Nazhruna: *Journal PendidikanIslam, 4*(3),769-776. https://doi.org/10.31538/nzh.v4i3.1692

Mathes, E. W. (2021). An evolutionary perspective on Kohlberg's theory of moral development. *Current Psychology, 40*(8), 3908-3921. https://doi.org/10.1007/s12144-019-00348-0

Mikaeili, N., & Basharpoor, S. (2019). Designing and exercising the causal model for relation between Islamic lifestyle, wisdom and moral intelligence with tendency towards high risk behavior: mediating role of psychological well-being. *Journal of Culture in IslamicUniversity, 9*(1), 81-100. https://ciu.nahad.ir/article_625.html?lang=en [Persian]

Mohammadi, A., & Shoghi, B. (2021). Introducing the concept of wisdom in educational psychology and its learning applications according to educational theories. *New Ideas of Psychology Quarterly, 9*(13), 1-24. http://jnip.ir/article-1-516-fa.html [Persian]

Momennai, Z., taghvaeinia, A., & Nikdel, F. (2023). The Effectiveness of Emotional Intelligence Training on Preschool Teachers' Responsibility and Coping Skills. *Psychological Achievements, 30*(2), 165-182. doi: 10.22055/psy.2022.40741.2846 [Persian]

Nadkarni, M. V. (2024). Moral evolution as development: an unfinished task. *Journal of Social and Economic Development,* 1-15. https://doi.org/10.1007/s40847-023-00312-6

Nuraini, D. A., & Uyun, M. (2023). Investigating Between Social Intelligence and Moral Intelligence to Academic Achievement in Psychology Students. *Psychosophia: Journal of Psychology, Religion, and Humanity, 5*(1), 24-33. DOI:10.32923/psc.v5i1.3203 [Persian]

Peters, R. T. (2021). Listening to women: Examining the Moral Wisdom of Women Who End Pregnancies. *Journal of Religious Ethics, 49*(2), 290-313. https://doi.org/10.1111/jore.12352

Płóciennik, E. (2020). Searching for Wisdom in Children's Dialogues: A Mixed Approach in Educational Practice. Creativity. *Theories–Research-Applications, 7*(1), 168-182. https://doi.org/10.2478/ctra-2020-0010

Qian, W. (2023). Ontological Theory Based on Practical Wisdom——An Exploration of the Gains and Losses of Mou Zongsan's "Metaphysics of Morality" Construction. *International Journal of Sino-Western Studies,* (25), 132-142. DOI:10.1353/pew.2013.0066

Sternberg, R. J., Glaveanu, V., Karami, S., Kaufman, J. C., Phillipson, S. N., & Preiss, D. D. (2021). Meta-intelligence: Understanding, control, and interactivity between creative, analytical, practical, and wisdom-based approaches in problem solving. *Journal of Intelligence, 9*(2), 19. https://doi.org/10.3390/jintelligence9020019

Taravian, S., Nikdel, F., & Tagvaeinia, A. (2025). Structural equation modeling of the tendency to revenge based on moral identity with the

mediating role of effortful control and empathy in adolescents. *Psychological Achievements*, *1*(3), 55-70, doi: 10.22055/psy.2025.48423.3340 [Persian]

Ueangchokchai, C. (2020). Development of Intergenerational Learning Activity Model for Enhancement Local Wisdom Learning of Child and Youth. *Rajabhat Chiang Mai Research Journal*, *21*(3), 24–38. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/cmruresearch/article/view/240637

© 2025 The Author (s). Published by Shahid Chamran University of Ahvaz. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited